

**Наталія Мазурик,**  
головний спеціаліст  
Київського апеляційного суду

## ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРЯМОВАНOSTІ НОРМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА НА ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ НЕВЛАДНИХ ОСІБ

*Проведено аналіз правового феномена захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб та обґрунтовано важливість його втілення в умовах полігранності відносин адміністративного права. Виокремлено предмет правового захисту в адміністративно-правових нормах. Визначено принципи доступності адміністративної юстиції як елемента правового захисту громадян. За результатами дослідження запропоновано зміст та ознаки терміна «спрямованість норм адміністративного права на захист прав та законних інтересів».*

**Ключові слова:** захист прав та законних інтересів, невідні особи, доступність правосуддя, публічно-правовий спір, процесуальна форма, адміністративна юстиція.

**Бібл.:** 7.

**Мазурик Н.**

***К вопросу об обеспечении направленности норм административного права в зашити прав и законных интересов властных лиц***

*Проведен анализ правового феномена зашити прав, свобод и законных интересов физических и юридических лиц и обоснованно важность его воплощения в условиях полигранности отношений административного права. Выделен предмет правовой зашити в административно-правовых нормах. Выделены принципы доступности административной юстиции как элемента правовой зашити граждан. По результатам исследования, автор предложил содержание и признаки термина «направленность норм административного права на зашити прав и законных интересов».*

**Ключевые слова:** зашити прав и законных интересов, лица не наделены властью, доступность правосудия, публично-правовой спор, процессуальная форма, административная юстиция.

**Mazuryk N.**

***To the question of sustain protect the rights and legal interest in administrative law norms***

*In the article the author analyzes the legal phenomenon of protection of the rights, freedoms and legitimate interests of individuals and legal entities and substantiates the importance of its implementation in the conditions of polyhedral relations of administrative law. The author distinguishes the subject of protection by administrative and legal norms. The author outlines the principles of accessibility of administrative justice as the element of person legal protection. According to the results of the study, the author proposes the content and signs of the term “directions to protect rights and legitimate interests be the administrative law norms”.*

*The direction of the norms of administrative law for the protection of rights and legitimate interests is the result of the legislative, normative, judicial law-making and right-realization activities of the participants in administrative legal relations, which manifests itself in the following properties of norms: preventing the creation of excessive and discretionary powers of the subject of state power; the availability of a procedural mechanism for the implementation of substantive law on protection; the availability of administrative suicide; consolidation of legal liability and the presence of a specific offense in the legislation on liability of officials (officials) of public administration; comprehensive interpretation of the content of fundamental human rights and freedoms, as well as legal principles by the administrative and constitutional courts.*

*Effectiveness of normative acts of administrative law should be evaluated, firstly, by the criteria of certainty and systematic communication with other sources of law, and secondly, the availability of instruments for protecting the rights and legitimate interests of individuals, as they are the key to the mechanism of legal regulation that is in accordance with the Constitution and the underlying legal principles.*

**Keywords:** protection of rights and legitimate interests, persons without authority, accessibility of justice, public disputes, procedural form, administrative justice.

**Постановка проблеми.** Питання реалізації владних повноважень в умовах реформ та стрімкого наближення до європейських стандартів вимагає пошуку механізму прийняття ефективних адміністративно-правових актів. Сучасний вимір ефективності обов'язково має містити критерії захищеності та гарантування прав, свобод та законних інтересів учасників правових відносин. Загалом проблема правового регулювання стала актуальною для правової доктрини в процесі формування ідеї демократії та правової ідеології верховенства права. У нинішніх реаліях вирішення проблеми балансування між публічними інтересами держави та правами, свободами приватних осіб забезпечується не тільки можливістю звернення до суду за захистом. Першочергово такий баланс забезпечується нормами адміністративного права, які встановлюють правила публічних відносин.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Нормотворення публічної сфери та захист прав, свобод та інтересів в адміністративному праві неодноразово були предметом правової думки відомих науковців-правників та юристів-практиків. Дослідження цього предмета відобразилися в працях В. Б. Авер'янова, О. М. Бандурки, Д. М. Лук'янець, А. О. Селіванова, О. Ф. Скакун, П. В. Вовка та ін. Незважаючи на те, що норми адміністративного права постійно зазнають глобальних динамічних змін, перетворень, з'являються нові публічні інститути, захист прав, свобод та інтересів невіддільних осіб є незмінною аксіомою та завданням правової держави, що потребує постійної уваги.

**Мета статті** – обґрунтування важливості спрямованості норм адміністративного права на захист прав і законних інтересів невіддільних осіб, розробка його терміна та ознак.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** У поняття «правовий захист» П. В. Вовк вкладає «право на захист» як особливий вид захисту – юридичний захист, стверджуючи, що це право кожного захищати себе особисто або користуватися допомогою захисника, обраного за власним переконанням [1, с. 34].

Відповідно до Загальної декларації прав людини і Конституції України основним гарантом захисту прав людини є держава. Для виконання завдань держави діють державні органи. У процесі реалізації своєї компетенції та функцій, визначених у законодавстві, органи виконавчої влади продукують адміністративно-правові норми, спрямовуючи їх дію на настання певних правових наслідків. Специфіка адміністративних норм переважно має загальну або індивідуальну дію на невіддільних осіб через приписи та вказівки, які зобов'язують їх підлаштуватися під вимоги норм та діяти відповідно до них. Проте відсутність у нормативних актах інструментів та гарантій правового захисту у відносинах ієрархічної нерівності сприяє появі ризиків необґрунтованого втручання в особисті свободи, права та інтереси.

Із О. П. Костюшко маємо солідарні погляди, що адміністративно-правові норми є первинними елементами адміністративного регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Вони посідають центральне місце, оскільки їх брак призводить до бездіяльності всієї системи функціонування адміністративного права [3, с. 166]. Крім того, законодавчі акти та акти адміністративного права, що містять приписи незаконного обмеження, створюють незаконні підстави для невірного трактування таких норм органами адміністративної юстиції.

Складність вивчення проблеми предмета захисту нормами адміністративного права не є перебільшенням. Основна дилема – недопущення звуження обсягу прав та свобод, які підлягають захисту. У такому випадку законодавець не виокремлює такий перелік, а в ідеалі увесь допустимий обсяг свобод є апіорі предметом захисту.

Чинне адміністративне законодавство може визначити склад певного правопорушення, предметом якого можуть бути ті чи інші права або свободи громадян. Не може бути абсолютно визначено всі права, свободи та інтереси фізичних і юридичних осіб, які ймовірно будуть порушеними публічною адміністрацією, оскільки це недоцільно.

З'ясування юридичного змісту видів прав, свобод, інтересів є першочерговим завданням для розробки механізму їх захисту нормами адміністративного права.

Не вдаючись до детального тлумачення, яке неодноразово здійснювалось у доктрині адміністративного права, ми погоджуємося із висновками наукового аналізу П. В. Вовка, який виокремив п'ять груп прав і свобод громадян: громадянські права і свободи; політичні права і свободи; економічні права і свободи; соціальні права і свободи; культурні права і свободи [1, с. 16–28].

Втім, певна складність такої класифікації полягає у співвідношенні конституційного та адміністративного захисту в нормах відповідних правових галузей. На наш погляд, згідно із загальним класичним уявленням, норми адміністративного права діють у разі порушення будь-якого з цих прав, якщо таке право чи свобода могло зазнати незаконного утиску у відносинах із наявністю суб'єкта владних повноважень.

Захист юридичних осіб є окремим питанням адміністративного права. Коли мова йде про юридичних осіб, доцільно керуватися категоріями «інтерес» або «законний інтерес», що підтверджується Рішенням Конституційного суду від 01.12.2004 № 18-рп/2004, де, зокрема, поняття «охоронюваний законом інтерес», у логічно-смысловому зв'язку з поняттям «права» розуміють як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і не опосередкований у суб'єктивному праві (що прямо відповідає ознакам юридичної особи) простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам [5].

Якщо розглядати момент виникнення необхідності захисту прав, свобод та інтересів, то вони, власне, не залежать від факту прийняття того чи іншого нормативного акту. В ідеалі до того часу, поки дія норми адміністративного права не призведе до обмеження чи порушення прав, суб'єкт оскаржувати її не буде. Проте це зовсім не означає, що така норма дієва. На етапі зародження адміністративного акту орган нормотворення повинен передбачати імовірність необґрунтованого порушення чи обмеження прав учасників публічних відносин.

Конституційний Суд України дав роз'яснення того, що пряма необхідність звернення за захистом об'єктивно виникає з моменту порушення прав, свобод чи інтересів суб'єктів правовідносин або з моменту, коли особа могла дізнатися про порушення своїх прав [6]. Конституційний Суд України вважає, що ч. 2 ст. 55 Конституції України необхідно розуміти так, що кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства має гарантоване державою право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх рішення, дія чи бездіяльність порушують або ущемляють права і свободи громадянина України, іноземця, особи без громадянства чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують правового захисту [6]. Процедурний порядок необхідності правового захисту в суді, який виник у результаті порушення адміністративною нормою відповідного права, свободи, інтересу передбачає безпосередній розгляд спору в адміністративному суді, навіть незважаючи на те, що іншим адміністративним актом встановлений інший порядок розгляду скарги. Крім того, подання скарги до вищого адміністративного рівня не перешкоджає оскарженню рішень, дій чи бездіяльності офіційної особи до суду.

Таким чином, Конституційний Суд України встановив процесуальне правило, згідно з яким нівелюються будь-які закріплені в нормативному акті способи захисту, якщо сам акт містить порушення прав чи свобод.

Процесуальність захисту є наступним аспектом забезпечення ефективності норм адміністративного права.

Безперечно, важливо зазначити роль Закону України «Про звернення громадян», який створив можливості процесуального реагування на дії органів державної влади як особливий вид правового захисту. Виокремлення форм звернення, порядку їх подання та розгляду в органах публічної влади є елементами процесуального механізму зворотного зв'язку. Під зверненням у Законі України «Про звернення громадян» законодавець розуміє викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги [4]. Зазначене дає підґрунтя зрозуміти, що категорія «звернення» не існує сама як елемент реалізації можливості здійснити захист своїх прав, свобод та інтересів. Відповідно до цього, приходимо до висновку, що пропозиції, заяви, клопотання, скарги, зауваження і т.д. є процесуальними формами реалізації матеріальної норми права на звернення.

Процесуальна форма в механізмі захисту нормами адміністративного права є різновидом юридичних інструментів реагування на дії, діяння та бездіяльність посадових та службових осіб. Як елемент механізму захисту реалізація процесуальної форми є засобом правової дисципліни та законності. Втім, за наявності обмеження або порушення прав, свобод та інтересів, з метою адекватного захисту суб'єкт може звернутися до суду в будь-якому випадку.

У розумінні меж адміністративної юстиції захист прав, свобод та інтересів, на який можуть бути спрямовані норми адміністративного права, є більш очевидно зрозумілий. Так, у ч. 1 ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України зазначено, що юрисдикція адміністративних судів поширюється на правовідносини, що виникають у зв'язку із здійсненням суб'єктом владних повноважень владних управлінських функцій, а також у зв'язку з публічним формуванням суб'єкта владних повноважень шляхом виборів або референдуму. Ч. 2 ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України до юрисдикції адміні-

стративних судів відносить: спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності; спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби; спори щодо формування складу державних органів, органів місцевого самоврядування, обрання, призначення, звільнення їх посадових осіб; спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень; спори, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів; спори щодо оскарження рішень атестаційних, конкурсних, медико-соціальних експертних комісій та інших подібних органів, рішення яких є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб; спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених Конституцією та законами України; спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму [2].

Методом правового співставлення виокремлюємо норми адміністративного права, які повинні спрямовуватись на захист кореспондуючих видів прав, свобод та інтересів, з метою мінімізації виникнення публічно-правових спорів.

Відносини у сфері доступності правосуддя, відновлення попереднього становища особи, яке існувало до вчинення стосовно неї правопорушення: право на справедливий суд, право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом; право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами при здійсненні ними своїх повноважень.

Відносини у сфері публічної служби: рівне право доступу до державної служби; право на державну службу.

Адміністративні договірні відносини: будь-який вид права, свободи чи інтересу суб'єктів правовідносин, який виник у процесі укладення адміністративного договору; право щодо визнання недійсними, зміни чи розірвання цих договорів.

Відносини у сфері політичної організації влади: право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів; право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Відносини у сфері набуття, зміни чи припинення громадянства: право на зміну чи припинення громадянства, зміну місця проживання чи перебування.

Відносини у сфері мирних зібрань: право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації.

Відносини у сфері приватної власності: право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності та захищати її.

Відносини у сфері доступу до публічної інформації: право на доступ до публічної інформації; право на спростування недостовірної інформації про себе і членів своєї сім'ї та право вимагати вилучення будь-якої інформації.

З урахуванням того, що Кодекс адміністративного судочинства України не визнав особливого предмета захисту у публічно-правових спорах за участю юридичних осіб, то поняття «інтерес (законний інтерес)» юридичних осіб можна розглядати як охоронювану законом можливість, прагнення чи бажання учасника юридичної особи захистити статутне безперешкодне функціонування юридичної особи від неправомірних дій, діянь суб'єктів владних повноважень.

Забезпечення права на доступ до адміністративного правосуддя як елемент механізму спрямованості норм адміністративного права на захист прав та законних інтересів ґрунтується на таких принципах:

Поінформованість населення щодо знань своїх юридичних можливостей судового захисту своїх прав та свобод. Спроможність реалізації цього принципу в Україні відображається у формуванні достатнього рівня знань серед населення, що спрямоване на утвердження легітимності діяльності судової гілки влади. Інформація загального характеру повинна переважно отримуватись у судах з питань порядку звернення до суду, строків та необхідних у зв'язку із цим документів.

Спрощеність процедур звернення до суду та зібрання відповідних документів значно прискорить судовий процес взагалі. Застосування цього принципу зазвичай найбільш ефективно відбуватиметься шляхом вжиття заходів простоти та прозорості рішень суду типу «general comprehensibility» та ін.

Актуальність застосування принципу прискореності в Україні зумовлюється насамперед тим, що наявне недотримання «розумності строків», внаслідок чого порушуються права людини на швидкий розгляд справи. Комітет МРЄ пропонує скасувати застарілі процедури, які не мають практичної користі, шляхом імплементації міжнародних стандартів у вітчизняну правову систему.

Реалізація принципу грошових виплат у нормах адміністративного права доволі неоднозначна. Проводячи паралель між положеннями Рекомендаціями №R (81) 7 та базовими актами вітчизняного законодавства, варто звернути увагу на досить прозору розбіжність. Так, у пункті D Рекомендацій акцентовано увагу на те, що судові виплати не можуть становити перешкоду щодо реалізації громадянина права на доступ до правосуддя [7]. Крім того, грошові суми, розміри яких нерозумні з огляду на питання у справі, якщо це можливо, їх потрібно скасувати або скоротити. У нашому випадку, як приклад, чинний Кодекс адміністративного судочинства України чітко і зрозуміло говорить, що у разі ненадання доказів сплати судового збору позовна заява залишається без руху, а позивачеві надається строк на усунення недоліків, тобто строк для надання до суду доказів сплати судового збору. У разі їх ненадання така позовна заява повертається заявнику (статті 161, 169 Кодексу адміністративного судочинства України).

**Висновки.** Отже, спрямованість норм адміністративного права на захист прав та законних інтересів є результатом законотворчої, нормотворчої, судової правотворчої та правореалізаційної діяльності учасниками адміністративних правовідносин, що виявляється у таких властивостях норм: недопущення створення надмірних та дискреційних повноважень у суб'єкта державної влади; наявності процесуального механізму реалізації матеріального права на захист; доступності адміністративного судочинства; закріплення юридичної відповідальності та наявності конкретного складу правопорушення у законодавстві про відповідальність посадових (службових) осіб державного управління; всебічності тлумачення змісту основоположних прав та свобод людини, а також правових принципів органами адміністративної та конституційної юстиції.

Ефективність нормативних актів адміністративного права має оцінюватися, по-перше, критеріями визначеності та системного зв'язку із іншими джерелами права, по-друге, наявністю інструментів захисту прав та законних інтересів осіб, оскільки саме вони є запорукою того механізму правового регулювання, який відповідає Конституції та основоположним правовим принципам.

### Список використаних джерел

1. Волк П. В. Захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративних судах першої інстанції : дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право. Одеса, 2009. 202 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. База даних «Законодавство України» Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15> (дата звернення: 23.06.2019).
3. Костюшко О. П. Забезпечення адміністративно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 162-177. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs\\_2017\\_2\\_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2017_2_15) (дата звернення: 23.06.2019).
4. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/393/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 22.06.2019).
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес): Рішення Конституційного суду України від 01.12.2004 № 18-рп/2004. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v018p710-04> (дата звернення: 24.06.2019).
6. Рішення у справі за зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г. П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи): Рішення Конституційного Суду України від 25.11.1997 № 6-зп.
7. Рекомендація R (81) 7 Комітету міністрів державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя: Рекомендації; Рада Європи від 14.05.1981 № R(81)7. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/go/994\\_133](https://zakon.rada.gov.ua/go/994_133) (дата звернення: 25.06.2019).

### References

1. Volk, P. V. (2009). *Zakhyst prav, svobod ta interesiv hromadyan v administratyvnykh sudakh pershoyi instantsiyi* [Protection of the rights, freedoms and interests of citizens in administrative courts of first instance]: dys... na zdobuttya nauk. stupenya kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.07 – teoriya upravlinnya; administratyvne pravo i protses; finansove parvo. Odessa [in Ukrainian].
2. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrayiny [Code of Administrative Justice of Ukraine]: Kodeks Ukrayiny; Kodeks, Zakon vid 06.07.2005 № 2747-IV. *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrayiny» - Database «Legislation of Ukraine»*. Verkhovna Rada Ukrayiny. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15> [in Ukrainian].
3. Kostyushko, O. P. (2017). Zabezpechennya administratyvno-pravovykh harantiy prav i svobod lyudyny ta hromadyany [Provision of administrative and legal guarantees of human and civil rights and freedoms]. *Yurydychny chasopys Natsional'noyi akademiyi vnutrishnikh sprav – Legal journal of the National Academy of Internal Affairs*, 2, 162-177. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs\\_2017\\_2\\_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2017_2_15) [in Ukrainian].
4. Pro zvernennya hromadyan [On Citizens' Appeal]: Zakon Ukrayiny vid 02.10.1996 № 393/96-VR. *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrayiny» - Database «Legislation of Ukraine»*. Verkhovna Rada Ukrayiny. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/393/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
5. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny u spravi za konstytutsiynym podannym 50 narodnykh deputativ Ukrayiny shchodo ofitsiynoho tlumachennya okremykh polozhen' chastyny pershoyi statti 4 Tsyvil'noho protsesual'noho kodeksu Ukrayiny (sprava pro okhорonyuvanyy zakonom interes) [The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional petition of 50 people's deputies of Ukraine regarding the official interpretation of certain provisions of part one of Article 4 of the Civil Procedural Code of Ukraine (case on the lawful interest)]: Rishennya Konstytutsiynoho sudu Ukrayiny vid 01.12.2004 № 18-rp/2004. *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrayiny» - Database «Legislation of Ukraine»*. Verkhovna Rada Ukrayiny. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/v018p710-04> [in Ukrainian].
6. Rishennya u spravi za zvernennym hromadyanky Dzyuby Halyny Pavlivny shchodo ofitsiynoho tlumachennya chastyny druhoyi statti 55 Konstytutsiyi Ukrayiny ta statti 248-2 Tsyvil'noho protsesual'noho kodeksu Ukrayiny (sprava hromadyanky Dzyuby H.P. shchodo prava na oskarzhennya v sudi nepravomirnykh diy posadovoyi osoby) [The decision in the case of a citizen's request Dzyuba Galina Pavlovna regarding the official interpretation of part two of Article 55 of the Constitution of Ukraine and Article 248-2 of the Civil Procedural Code of Ukraine (the case of the citizen Dziuba GP concerning the right to appeal against an unlawful actions of an official)]: Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny vid 25.11.1997 № 6-zp [in Ukrainian].
7. Rekomendatsiya R (81) 7 Komitetu ministriv derzhavam-chlenam stosovno shlyakhiv polehshennya dostupu do pravosuddya [Recommendation R (81) 7 of the Committee of Ministers to Member States on ways to facilitate access to justice]: Rekomendatsiyi; Rada Yevropy vid 14.05.1981 № R(81)7. *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrayiny» - Database «Legislation of Ukraine»*. Verkhovna Rada Ukrayiny. Retrieved from [https://zakon.rada.gov.ua/go/994\\_133](https://zakon.rada.gov.ua/go/994_133) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.06.2019.